

Statut Paške općine. Statuta Communitatis Pagi, prir. Dalibor Čepulo, Miroslav Granić, Robert Leljak i Nella Lonza, Matica hrvatska Pag, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Pag – Zagreb 2011., 478 str.

U izdanju Matice hrvatske Pag i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, hrvatska znanost, posebice pravna povijest, obogaćena je objavom zapaženog izdanja: *Statut Paške općine (Statuta Communitatis Pagi)*. Na ovom vrijednom pothvatu višegodišnje su radili povjesničar Miroslav Granić, pravni stručnjaci Dalibor Čepulo i Nella Lonza te klasični filolog i arhivist Robert Leljak koji je statut preveo s latinskog te je autor jedne od uvodnih studija. Izdanje je impozantnog obima, sadrži ukupno 478 stranica: od predgovora, uvodnih studija, faksimila izvornika i usporednog teksta latinskog izvornika i hrvatskog prijevoda *Statuta Paške općine*. Djelo upotpunjuju popratni prilogi: predmetno kazalo i kazala imena mjesta i etnonima te osobnih i svetačkih imena. Recenzenti ovog vrijednog izdanja su Mirjana Matijević Sokol i Željko Radić.

Paški statut donesen 1433., a tiskan je 1637. godine, međutim, od prvotiska nikada nije bio objavljen, iako su već krajem 19. stoljeća u izdanju tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u seriji *Monumenta historico juridica Slavorum meridionalium* nanovo izdani statuti gotovo svih dalmatinskih gradova i općina. Isto tako do ovog izdanja paški Statut nije bio preveden na hrvatski jezik. Njegovo je značenje veliko prvenstveno u paškoj povijesti, ali i za razumijevanje razvoja dalmatinskog statutarnog prava. Statut je sve do konca mletačke vlasti bio pravni temelj Paške općine.

U studijama su pojedini autori dali odgovore na bitna pitanja paškog srednjovjekovlja, formiranja paške komune i samog pravnog konteksta razvoja paškog statutarnog prava i sadržaja ovog lokalnog zakonika, a akribično je i fundirano raščlanjen sadržaj Paškog statuta, razmotrena su pojedina kulturno-povijesna, bibliografska i jezična pitanja s obzirom na to da je izvornik pisan na latinskom jeziku.

U prvoj studiji *Osamostaljenje Paške općine (9-27)* Miroslav Granić podsjeća na pokušaje znanstvene obrade paške prošlosti (Suić, Klaić), nastavlja s presjekom kroz paško srednjovjekovlje dajući naglasak na političku i društvenu povjesnicu, postanak i razvoj paške komune do donošenja Statuta i njegove potvrde u mletačkom Senatu. Autor podsjeća da je Pag u srednji vijek prenio jedino antičko ime *Pagus*, ali ne i municipalnu organizaciju te da je tijekom srednjovjekovlja ovisio je o odnosima tadašnjih silnica (Venecija, hrvatsko-ugarski kraljevi i Zadar). U vrtlogu sukoba "visokih" politika Pag je tražio priliku da izbori vlastitu općinu u jurisdikciju nad cijelim otokom. Autor potom navodi političko-pravne prilike kada je Pag uz pomoć Mletaka postao gradsko središte i centar lokalne političke vlasti, ali i kada je odredbama zadarsko-mletačkog ugovora opet postao podložan Zadru. Do velikih promjena dolazi tek početkom 14. stoljeća, što je izravna posljedica stanja u ugarsko-hrvatskom kraljevstvu nastalog dolaskom na vlast kraljeva iz loze napuljskih Anžuvina. Autor nas поближе upozna i s organizacijom paške uprave, a na temelju arhivskih vrela. Tako mletački izvori bilježe da su tijela svakodnevnog upravljanja u gradu knez sa potknezom i dva sudca koji su činili kuriju, potom Veliko vijeće nenasljedno izabrano iz redova starih i uglednih paških rodova i odličnika. Autor primjećuje da je početkom 14. stoljeća u Paškoj općini, premda s ograničenom autonomijom, uznapredovao proces društvene diferencijacije kada se među paškim stanovništvom izdvojio zaseban sloj građana koji je ulazio u gradsko Vijeće. Isto tako tvrdi da je riječ o klasnoj, a ne staleškoj grupi – razlikovali su se imetkom, bili su najjači posjednici solana i zemljišta te su upravo oni bili snaga koja se odupirala zadarskoj samovolji. Autor se nadalje osvrće na političko-pravne događaje u kojima je Pag odredbama Zadarskog mira 1358. vraćen pod zadarsku jurisdikciju. Od tada je paška Skupština postala prazna formalnost, a otokom su upravljali postavljeni zadarski patriciji. Spominju se paške bune prema Zadranima i cr-

kveni spor sa zadarskim nadbiskupom. O sudbini Paga odlučivalo se ponovo na saboru u Ninu, čija se presuda od 24. lipnja 1396. donosi i u hrvatskom prijevodu (dispozicijski dio). To je značajan dokument za Pag, jer je pravovaljanost i ravnopravnost njegovih izaslanika prihvaćena na saboru, što je Pažanima omogućilo dobivanje vladareva privilegija uz godišnje obveze i visoku cijenu plaćanja oslobođenja od Zadra. Sve je to potrajalo do 1409. godine kada Dalmacija, prodajom Ladislava Napuljskog, potpada pod mletačku vlast, pa tako i otok Pag. S mletačkom upravom nastaje i novi upravni i politički okvir u kojem će se nadalje razvijati odnosi između paške komune i Venecije. Autor ističe da se tada opaža užurbana borba za nobilitet i osiguranje staleških prava uglednih Pažana te nudi odgovor na pitanje: kojim je aktom nakon 1409. reguliran pravni, društveni i uopće gospodarski život paške komune? Autor smatra da su Pažani posegnuli za "običajnim zakonikom" iz 1341. i recentnim aktima mletačke vlasti i tako uredili svoj općinski zakonik koji je potvrđen u Senatu 28. rujna 1433., čime je završen proces formiranja paške srednjovjekovne komune.

U drugoj studiji pod naslovom *Pravna baština i društveno okruženje Paškog statuta* (29-117) Dalibor Čepulo na početku rada sažeto izlaže neka opća obilježja dalmatinskog statutarnog prava i glavne odrednice Statuta Paške općine. Navodi da se prije pojave statuta život upravljao prema nepisanom običajnom pravu, povremeno zapisivanom, da bi se pri tome stvorile nove norme koje su se nastavile primjenjivati. Tako su nastajali statuti, zbirke propisa koje su donosili i provodili gradski organi na području svoje nadležnosti. Njihova je konstitutivna odrednica bilo pravno priznanje gradskog statusa, tj. pravo na autonomiju, samoupravu i samostalno organiziranje gradske vlasti putem vlastitih organa. Glede Paškog statuta, autor navodi da je donesen i oblikovan spletom vanjskih i unutarnjih političkih i društvenih utjecaja te dotadašnje pravne baštine i vanjskih pravnih utjecaja (drugih gradova), prije svega stabilizacijom mletačke vlasti na istočnojadranskom prostoru kojoj je Pag bio strateški važan zbog proizvodnje soli. Isto tako, na oblikovanje Paškog statuta utjecala je i društvena stratifikacija, odnosno utjecaj gradskog plemstva na sadržaj Statuta, čije su odredbe štitile društvene i gospodarske interese iste političke elite. Tijekom vremena Statut je mijenjan i dopunjavan novim odredbama donesenim u Vijeću i potvrđenima od mletačkog dužda, što svjedoči o interesu paške zajednice za pravnim uređenjem nove komune. Utvrđuje i da je hijerarhija pravnih vrela u paškom slučaju bila sljedeća: propisi državnih tijela Mletačke Republike, uključujući Naputak paškom knezu, statutarne odredbe, zaključivanje po analogiji, običajno pravo utvrđeno od Vijeća te pravna prosudba upravnih i sudskih tijela. Autor nadalje iznosi strukturu Statuta koji počinje proslovom (*Prohoemium*), gdje se objašnjava potreba donošenja statuta i njegova idejna osnova. Nakon proslova slijedi šest knjiga (poglavlja) koje se odnose na ustroj vlasti (I), građanski postupak, statusno pravo i skrbništvo (II), dokazni postupak, presudu i priziv, pojedine vrste ugovora i dosjelost (III), vlasništvo i stvarna prava, obvezno pravo, ovrhu i javnu dražbu (IV), nasljedno i obiteljsko pravo te opće pravne standarde (V), povrede prava i sankcije (VI), a potom slijede reformacije, Kazneni statut i više odluka središnjih mletačkih tijela. U nastavku rada autor se osvrće na osnovna obilježja gradskih komunalnih sustava, a to su: knez, Vijeće i javne financije, dužnosnici i službenici, te načinu života unutar komunalne zajednice i mjestima javnog i društvenog života. Navodi društvene skupine koje su se razlikovale po uživanju prava: od trajno nastanjenih i punopravnih građana do stranaca ili tuđinaca bez namjere stjecanja trajnog prebivališta u gradu. Osnovna je društvena podjela koju poznaje Statut bila na plemstvo i pučane. Prvi su imali pravo sudjelovanja u Vijeću uključujući i sva politička prava, dok su drugi bili isključeni iz upravljanja gradom. Ostali stanovnici, građani, ako nisu bili stranci, uživali su građanska prava, a po društvenom položaju težili su se razlikovati od običnog puka. Osvrće se i na svako poglavlje Statuta i navodi primjere njegove primjene te izlaže najvažnije normativne i društvene sklopove i pravne institute karakteristične za pravni i društveni život paške komune. Autor zaključuje da je Paški statut važan ne samo u

sklopu istraživanja razvoja prava na dalmatinskom području, već i kao podsjetnik na ustrajnu borbu paške zajednice za slobodan razvoj i puni vlastiti identitet zasnovan na otvorenosti i civiliziranju vlastite sredine putem osuvremenjivanja i preuzimanja dobrih uzora.

Treću studiju, *Tri slike o Paškom statutu: starije paško pravo, tiskanje Statuta i rukopisni dodatci (14.-17. stoljeće)* (119-144), napisala je Nella Lonza. Autorica se osvrće na starije izvore paškog prava koji su nedorečeni ili su poznati samo njihovi skromni tragovi u vrelima. Tvrdi da se pravni poredak dalmatinskih komuna sastojao od vrela različite prirode i da se gradio postupno. Drugo značenje vezano je uz javnopravni status neke komune, tj. pripada li joj pravo da samostalno donosi propise. Na trećoj razini govori se o statutu u specifičnom smislu zbirke usklađenih i sadržajno organiziranih normi. Autorica tvrdi da se paško statutarno pravo trajno oblikovalo u 15. stoljeću kroz dvije temeljne zbirke: Statut, koji obuhvaća odredbe iz raznih pravnih grana (1433.), i zasebni Kazneni statut (1462.). Od ostalih zbirka propisa i službenih knjiga paške kancelarije, u Statutu se upućuje na *Crvenu knjigu* ili *Crveni registar*, tj. "prastatut", pravni zbornik u kojemu su upisivane pravne norme od 14. stoljeća nadalje. Osim spomenutih upisnika, autorica navodi i postojanje tzv. *Papirne knjige* (za pojedinačne pravne norme), potom, da su se dukale na Pagu upisivale u posebni pergamenski registar, iz kojega su neke prenesene i u izdanje Statuta. U nastavku autorica govori o putu od rukopisa do tiskanja Statuta. Potom primjećuje da su tiskanje statuta tražili politički razlozi: između gradskih zajednica i mletačke vlasti radi zaštite postojanosti i sigurnosti obiju strana. Dva primjerka Statuta danas se čuvaju u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, prijepis iz 18. stoljeća u Znanstvenoj knjižnici u Zadru, dok je jedan primjerak Statuta u vlasništvu Paške općine. Iz primjerka Statuta pohranjenog u NSK autorica navodi prijepise vladarskih povlastica/isprava danih Pažanima te uspoređuje dosadašnja mišljenja onih znanstvenika koji su se bavili njihovom autentičnošću. Iz Statuta donosi i dodatak o pristojbama paške uprave, odnosno propis kojim su bile uređene pristojbe za pravne poslove, a osvrće se i na tzv. abecedarij, latiničnu abecedu popraćenu glagoljičnim i ćiriličnim slovima, koja tako spaja sve sastavnice hrvatske tropismenosti. Na samom kraju, autorica donosi i popis službenih blagdana i praznika u Pagu.

O jezičnim osobitostima Paškog statuta (145-154) u svom radu piše Robert Leljak. Paški je statut najvećim dijelom sastavljen na inačici latinskog jezika (srednjovjekovni latinski), dok su Dopune i izvadci Kaznenog statuta sporadično pisani na mletačkoj varijanti talijanskog jezika. Autor naglašava brojne promjene na svim jezičnim razinama – ortografskoj, fonetskoj, morfološkoj, sinktatičkoj i posebno leksičkoj. U zaključku ističe da nam Paški statut pruža, pored povijesnih i pravnih istraživanja, jednako tako bogat i raznovrstan materijal za lingvistička istraživanja.

Nakon uvodnih studija ovog hvalevrijednog djela nalaze se prijevod Statuta (157-373), dopune Statutu (375-426), sadržaj Statuta (427-445) te dopune iz paškog Kaznenog statuta (447) i prilozi (449), pregled novčanih jedinica i mjera spomenutih u Paškom statutu (451-453), koji je sastavila Nella Lonza. Na samom kraju nalaze se već spomenuta kazala (455-478).

Na koncu zaključujemo da je doprinos ovog velebnog povijesnog i pravnog izdanja velik, kako za pašku povijest, tako i za razumijevanje dalmatinskog statutarnog prava. Statut je, k tome, važan ne samo u sklopu istraživanja razvoja prava na dalmatinskom području, već i kao podsjetnik na ustrajnu borbu paške zajednice za slobodan razvoj i puni vlastiti identitet zasnovan na otvorenosti i civiliziranju vlastite sredine putem osuvremenjivanja i preuzimanja dobrih uzora.

Josip Celić